

معاهدات بین المللی در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران

پژوهشگر: حمید رضا خسروی دبیر دپاتمان حقوق بین الملل اندیشکده روابط بین الملل

اندیشکده روابط بین الملل: نقش اساسی و بی بدیل معاهدات در عرصه بین المللی و اهمیت روز افزون آن بعنوان یکی از مهمترین منابع حقوق بین الملل در جهت توسعه همکاری مسالمت آمیز بین ملتها غیر قابل انکار می باشد.

بر اساس بند یک ماده ۲ عهدنامه ۱۹۶۹ وین در خصوص معاهدات : معاهده عبارت است از توافق^۱ بین المللی که بین کشورها، به صورت کتبی منعقد شده و مشمول حقوق بین الملل باشد، صرف نظر از عنوان خاص آن و اعم از این که در سندی واحد یا در دو یا چند سند مرتبط به هم منعکس شده باشد.

معاهدات بین المللی سند حقوقی است که بین دولت حاکم و بیگانگان تنظیم و منعقد می شود که در آن، دلوپسی در خطر قرار گرفتن منافع ملی و استقلال کشور همواره و قویاً محتمل است. سیاست خارجی از طریق معاهدات بین المللی تنظیم می گردد و در این راه، چه بسا ممکن است که وابستگی های حقارت آمیز برای کشور ایجاد شود. بدین خاطر، برای حفظ استقلال، احتراز از سلطه بیگانگان و تضمین حقوق و منافع ملی دقت و اهتمام فراوان لازم می آید. نظارت دقیق و آگاهانه پارلمان بر اعمال بین المللی قوه مجریه یکی از مفاهیم جدی حقوق اساسی در نظام های پارلمانی بشمار می رود.

^۱ agreement.

« سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نفی سلطه بیگانگان و حفظ استقلال همه جانبه و تمامیت ارضی کشور می باشد» (اصل ۱۵۲ قانون اساسی). بر این اساس در اصل ۱۵۳ قانون اساسی آمده: « هرگونه قرارداد که موجب سلطه بیگانگان بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ، ارتش و دیگر شئون کشور گردد ممنوع است». در جهت تضمین این امر اصل ۷۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران می گوید: « عهدنامه ، مقاوله نامه ، قراردادهای و موافقتنامه های بین المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد ». بدون اعتنا به نوع معاهدات (رسمی یا ساده) همه آنها را منوط به تصویب مجلس دانسته است.

اصل ۱۲۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی حتی با تصریح بیشتر مقرر می دارد:

« امضای عهدنامه ها ، مقاوله نامه ها ، موافقت نامه ها و قراردادهای دولت ایران با سایر دولتها و همچنین امضای پیمانهای مربوط به اتحادیه بین المللی پس از تصویب مجلس شورای اسلامی با رئیس جمهور یا نماینده قانونی او است ».

ضرورت تصویب هر نوع معاهده بین دولت ایران و سایر دولتها در مجلس، ظاهراً راه را برای هر گونه استثناء بسته است. به عبارت دیگر، می توان از صراحت مذکور چنین استنباط نمود که کلیه توافق های بین المللی رسمی بوده و توافق ساده ای متصور نیست. البته، سخت گیری قانون اساسی را در این خصوص می توان ناشی از دلایل سیاسی و سابقه قراردادهای زیانباری دانست که در نظام گذشته به کرات انعقاد یافته و مورد توجه خبرگان بررسی قانون اساسی بوده است.

حاکمیت اصل ۷۷ بر اطلاق و عموم معاهدات و قراردادهای بین المللی، در عین حال، اشکالات خاصی را در مقام اجرا به بار آورده، تا جایی که قرارداد فروش نفت و خرید مواد غذایی، اگر طرف آنها دولت ها بودند، بین المللی تلقی و مشمول اصل فوق دانسته می شد. اشکالات مذکور شورای نگهبان را در مقام تفسیر و بیان آرائی قرار داده که برخی از آن بدین صورت است:

۱. «قراردادهایی که یک طرف آن وزارتخانه یا موسسات یا شرکت دولتی و طرف دیگر قرارداد شرکت خصوصی باشد قرارداد بین المللی محسوب نمی شود» (نظریه ۳۹۰۳ شورای نگهبان مورخ ۶۰/۸/۷). هر چند که این نظر حاوی مطلب تعیین کننده جدیدی نیست، اما مفهوم مخالف آن موید این مطلب است که قراردادهای بین دولت ها، ولو آنکه موضوعاً مشابه با قراردادهای منعقد بین دولت با طرف خارجی خصوصی باشد، بین المللی محسوب و طبق اصل ۷۷ باید به تصویب برسد.

۲. «یادداشت تفاهم چنانچه ایجاد تعهد نماید مثل قرارداد است و باید ضوابط مقرر در قانون اساسی در آن رعایت شود» (نظریه ۹۹۹۳ شورای نگهبان مورخ ۶۲/۹/۸). این نظر، فی الواقع، برای حاکمیت اصل ۷۷ عمومیت قائل شده و تمام راههای استثناء را از نظر موضوعی (رسمی و ساده) بسته است.

۳. «قراردادهای جزئی در رابطه با اصل قراردادهای موضوع ۷۷ در صورتیکه خارج از محدوده اصل قرارداد باشد باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد» (نظریه ۹۹۹۳ شورای نگهبان مورخ ۶۲/۹/۸) مفهوم مخالف این نظر می تواند چنین باشد که: قراردادهای جزئی که در رابطه با اصل قراردادهای موضوع اصل ۷۷ داخل در محدوده اصل قرارداد باشد نیاز به تصویب مجلس ندارد.

۴. «اصل ۷۷ قانون اساسی با توجه به اصل ۱۲۵ از قراردادهایی که برای انجام معامله بین وزارتخانه ها و سایر سازمان های دولتی ایران و شرکت های دولتی خارجی که دارای شخصیت حقوقی باشند منعقد می گردد منصرف است و موارد خاص اینگونه قراردادها در صورتیکه ضوابط کلی آن به موجب قانون عادی تعیین شده باشد، نیاز به تصویب مجلس ندارد» (نظریه ۲۰۰۹ شورای نگهبان مورخ ۶۳/۸/۱۶). این نظر، تا حدود زیادی زمینه معافیت قراردادهای بین المللی از حاکمیت اصل ۷۷ را فراهم نموده است. بدین ترتیب، در صورت رعایت ضوابط کلی قانون، دولت قادر خواهد بود بسیاری از قراردادهای معاملاتی خود را، بدون تشریفات مقرر و به طور ساده منعقد نماید. با کمی تعمق، این گونه بنظر می رسد که تفسیر یاد شده حاوی برخی مصلحت های سیاسی تسهیل کننده ای باشد که دولت را در انجام وظایف خود، از رکود و وقفه در امور جاری اجرایی نجات بخشد.

در تفسیر مذکور، هرچند که ظواهر قانونی با احتیاط تمام محفوظ مانده است، اما، با درک مفهوم مخالف قضیه (یعنی اینکه قراردادهای معاملاتی دولت با دولت های دیگر باید به تصویب مجلس برسد) زمینه را برای رفتار دوگانه در روابط خارجی فراهم می سازد.

منابع:

۱. هاشمی، سید محمد (۱۳۸۶): حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، جلد دوم، نشر میزان، تهران.

۲. موسی زاده، رضا (۱۳۸۳): حقوق معاهدات بین المللی، چاپ دوم، نشر میزان، تهران.

برای تهیه محصولات به فروشگاه اندیشکده مراجعه کنید

www.irthink.com

تلفن مرکز یخش: ۰۹۱۲۵۶۴۵۴۶۳

پست الکترونیکی: irtt.ir@gmail.com

www.irthink.com

